

GUIA BREU DE MÈTRICA I ESTROFISME

RIMA

A l'hora d'analitzar la forma d'un poema ens hem de fixar en el nombre de síl·labes de cada vers i en les relacions de tot tipus que s'estableixen entre els versos (en aquestes nocions bàsiques deixarem de banda el concepte de ritme). Comencem pel concepte de rima. Consisteix en la repetició de sons, normalment al final d'un conjunt de versos. Observeu que parlem de sons, no de grafies. La rima es divideix en dos grups: rima consonant i rima assonant:

Rima consonant (o perfecta). A partir de la darrera vocal tònica coincideixen tots els sons de determinats versos.

Rima assonant. A partir de la darrera vocal tònica, únicament coincideixen els sons vocàlics.

Hem de tenir en compte que també hi ha falses rimes, especialment quan la repetició és de grafies i no de sons. Solen donar-se en el cas de vocals obertes i tòniques (parell/novell, amor/tresor) o en les paraules acabades en -r (por/amor)

Cal recordar que quan s'analitzen les rimes és costum anar escrivint una lletra (seguint l'ordre alfabètic) a la dreta de cada vers, que es va repetint a mesura que coincideixen els sons (l'apòstrof que hi ha al costat de cada rima indica que la rima és femenina). Escrivim les lletres minúscules quan la rima correspon a versos d'art menor (fins a 8 síl·labes) i les lletres majúscules en els versos d'art major (de 9 a 12 síl·labes).

Rima masculina. Correspon als versos acabats en paraula aguda: **amic**, troba**dor**, etc.

Rima femenina. Es diu d'aquella amb els versos acabats en paraula plana o esdrúixola: **à**nima, **no**ia, etc.

Versos blancs. Aquells que tot i estar subjectes a pautes sil·làbiques o rítmiques no presenten cap tipus de rima fonètica (no s'han de confondre amb els versos lliures). Entre els més coneguts hi ha els **estramps**: versos sense rima, decasíl·labs, acabats en paraula plana.

Versos esparsos. Els qui dintre d'un conjunt de versos rimats no tenen rima.

Versos lliures. No segueixen cap tipus de pauta mètrica regular.

NOMBRE DE SÍL·LABES I COMBINACIONS DE VERSOS

Els versos se solen agrupar en uns conjunts que s'anomenen **estrofes**. En general podem fer una divisió entre els conjunts de versos amb el mateix nombre de síl·labes o de diferent nombre.

Mètrica isosil·làbica. Tots els versos tenen el mateix nombre de síl·labes.	Art menor (versos curts). Fins a 8 síl·labes	Normalment sense cesura
	Art major (v. llargs). Tenen de 9 a 12 síl·labes	Normalment amb cesura
Mètrica anisosil·làbica. Els versos tenen diferent nombre de síl·labes		

Cal tenir en compte que en català es compta únicament fins la darrera síl·laba tònica. Així, si un vers acaba en paraula aguda comptarem fins al final, si acaba en paraula plana deixarem de comptar una síl·laba, i deixarem de comptar dues síl·labes si acaba en paraula esdrúixola. A l'hora de comptar les síl·labes cal fixar-se en la possible existència de **sinalefes** (unió en una sola síl·laba mètrica de la vocal final d'una paraula amb la vocal inicial de la següent: "i una dama..."), **elisions** (supressió, en determinats casos, de dues vocals en contacte o reducció en una sola: "la dama **és**" - "la dam**és**"). Quan es tracta de vocals en contacte dintre d'una mateixa paraula pot produir-se **sinèresi** o **dièresi**: *a/i*re, enlloc d'*ai*re, en el primer cas; *e/mo*ció, enlloc d'*e/mo/ci*ó, en el segons cas.

Segons el nombre de síl·labes els versos s'anomenen: **monosíl·labs**, **bisíl·labs**, **trisíl·labs**, **tetra-síl·labs**, **pentasíl·labs**, **hexasíl·labs**, **heptasíl·labs**, **octosíl·labs**, **enneasíl·labs**, **decasíl·labs**, **hendecasil·labs** i **alexandrins (dodecasíl·labs)**. Els versos de 5 i 7 síl·labes són molt freqüents en la poesia popular; en canvi, la poesia amorosa culta se sol servir dels versos deca-síl·labs; mentre que els alexandrins es reserven normalment per a la poesia narrativa (èpica). Dintre dels versos d'art major, els menys utilitzats en català són els enneasíl·labs i els hendecasil·labs.

Com ja hem vist, els versos llargs tenen habitualment **cesura**.

La **cesura** és una pausa mètrica, que no coincideix necessàriament amb un signe de puntuació, que divideix el vers en dues (o més) parts anomenades **hemistiquis**. Tenint en compte això, el recompte de síl·labes es farà com si el final de l'hemistiqui fos el final del vers, és a dir, si l'hemistiqui acaba en paraula aguda, comptarem fins al final, si acaba en paraula plana, deixarem de comptar una síl·laba ... Subratllades teniu marcades les síl·labes que no s'han de contar en els finals dels hemistiquis dels exemples de més avall.

En els versos **decasíl·labs** la cesura produeix els models següents (pensem que també existeix el deca-síl·lab sense cesura o italià)

- 4+6 (deca-síl·lab català)
M'exalta el nou/ i m'enamora el vell (J. V. Foix)

- 6+4 (decasíl·lab èpic o francès)
Lo comte Tallaferro, / timbes avall,
davalla com lo núvol / del temporal (J. Verdaguer)
- 5+5 (decasíl·lab castellà)
Si n'és una dona / qui canta en la nit (J. M. López Picó)

En canvi els **alexandrins** gairebé estan formats sempre per dos hemistiquis de 6+6 síl·labes:

Brots de migrades fulles / coronen el bocí
obert i sense entranyes / que de la soca resta;
cremar he vist ma llenya; / com fumerol de festa
al cel he vist anar-se'n / la millor part de mi. (J. Alcover)

Rarament la cesura en els **alexandrins** ocupa altres posicions, com en aquests casos:

- 4+8: Crien les monges / una gentil sotabarbeta (J. Carner)
- 4+4+4 (vers trimembre): Re no em distreu; / dubte no m'heu; / desig no em crida (J. Carner)

Quan un vers de dotze síl·labes no presenta cesura s'anomena **dodecasíl·lab**.

S'ha acabat l'espectacle i s'abaixa el teló (A. Grau)

Finalment, els **octosíl·labs** de vegades tenen una cesura al mig (4+4):

Sé que és un somni / la vida entera.
Tràfec, pensades, / fugiu d'ací.
Embragar-se: / la gran carrera.
Jeure tot dia / sota l'ombrí. (J. Carner)

ESTROFES I COMPOSICIONS

- 1) **Apariat**: Combinació de dos versos seguits que rimen en assonant o en consonant.
- 2) **Tercet**: Combinació de tres versos. Els més utilitzats són els **tercets encadenats**, estrofa d'origen italià de versos deca-síl·labs sense cesura que segueixen l'esquema ABA BCB CDC... i que rimen en consonant.
- 3) **Quarteta** i **quartet**: La combinació de quatre versos d'art menor s'anomena quarteta, i la d'art major, quartet. Tant l'una com l'altra poden presentar rima encadenada (ABAB) o encreuada (ABBA).
- 4) **Quintet**: Combinació mètrica de cinc versos, llargs o curts, amb dues rimes de disposició diversa: ABABA, ABBAB, ABAAB...
- 5) **Octava**: Estrofa de vuit versos, generalment d'art menor. Pot presentar diverses variants en la combinació de les rimes. Quan l'estructura és ABABABCC rep el nom d'**octava reial**.

6) **Dècima**: estrofa de deu versos isosil·làbics, habitualment heptasíl·labs. La dècima més coneguda és l'**espinela**, amb l'esquema abbaaacddc i rimes consonants i alternades.

7) **Sonet**: Combinació mètrica de catorze versos distribuïts en dos quartets i dos tercets. Els versos són decasíl·labs, tot i que també en podem trobar d'art menor i alexandrins. La forma més clàssica de sonet és formada amb quartets amb rima encreuada (ABBA ABBA) o bé encadenada (ABAB ABAB) que tendeixen a formar una unitat sintàctica cadascun sent enunciatiu i expositiu. Els tercets, però, admeten més llibertat de rima.

Una variant és el **sonet anglès**, que presenta tres quartets i un apariat.

8) **Romanç**: Composició d'un nombre indeterminat de versos, habitualment heptasíl·labs. La rima és assonant en els parells i lliures en els senars.

Quan el vers utilitzats és el decasíl·lab rep el nom de **romanç heroic**; si és el pentasíl·lab, parlarem de **romancet**.

EXEMPLES D'ANÀLISI D'UNA ESTROFA

¡Salut, o pi de terra eixuta,
oh llaç, damunt la nostra ruta,
d'un aspre món i un cel serè!
¡Oh cos vermell, oh barba hirsuta,
fort, encirat com una fe!
(J. Carner)

Tipus de vers: octosíl·lab
Tipus de rima: consonant
Estructura de rimes: a'a'ba'b
Estrofa o composició: quintet

De dalt del mur la força abandonada
ja als corbs no veia entre la nit obscura
i al peu mateix de la ciutat murada
l'isard baixava en cerca de pastura.
(À. Guimerà)

Tipus de vers: decasíl·lab
Tipus de rima: consonant
Estructura de rimes: A'B'A'B'
Estrofa o composició: quartet

La Pona del Regalat
com era de festejanta,
festejadora de tres
en sense la repussalla.
La un se'n diu Bernadet,
l'altre Batista Miralles,
l'altre és un criat del rei
que és de la Torredembarra.
.....
(anònim)

Tipus de vers: heptasíl·lab
Tipus de rima: lliure els senars i assonant els parells
Estructura de rimes: - a' - a' - a' - a' ...
Estrofa o composició: romanç